

Vallás és kultúra.

Két olyan szó, melyhez a közhasználatban különböző fogalmat szoktak fűzni. Valláson sokan a vallás külső formáját értik: a dogmát, a szertartást és istentiszteletet. Szóval a vallás emberi oldalát. Azonban van a vallásnak egy sokkal mélyebb értelmezése. Eme külső formák alatt van a vallás lelke. Amint a test lélek nélkül halott, úgy a vallás belső tartalom nélkül üres képmutatás. A vallás lényege a hit, amely Isten ajándéka. A hit ad életet és tartalmat minden vallási cselekedetnek. Ez a vallás isteni oldala. Sokan azt mondják, hogy a hit akkor lesz vallássá, amikor szóban, írásban vagy cselekedetben kifejezésre jut. Azonban a legáhitosabb külső cselekedetet, a legkenetesebb beszédet, a legköltőbb irást sem mondhatjuk vallásnak, ha hiányzik belőle a hit. Ellenben a hit, mely láthatatlan kapocs Isten és ember között; a hit, amely erőt és vigaszt ad a gyarló embernek; a hit, amely a látható világon túl egy szép, eszményi világ ajtait nyitja meg előttünk: vallás még akkor is, ha külsőleg nem jut kifejezésre s csupán a lelket irányítja, vigasztalja és emeli titkos hatalmával. Igaz, hogy a hit (fides) és a vallás (religio) két egymástól különböző szóban jut kifejezésre, de az utóbbinak az előbbi adja lényegét, tartalmát és jelentőségét. Nem az a vallásos ember, aki szokásból a templomba jár, a vallási szertartásokban hagyományszerűleg részt vesz, szép szónoklatokban dicsőíti a vallás áldásait, hanem az, aki a hit erejével e földről az égbe tud emelkedni s aki a mindennek Istenét saját lelkében hordozza. Azonban nehogy valaki ebből azt a következtetést vonja, hogy a vallás emberi oldala üres formáság és felesleges külsőség. A szeretet is csak akkor igazi szeretet, ha külső cselekedetekben is megnyilatkozik. A hit is akkor tölti be Istentől adott hivatását, ha megfelelő tettekben teszen bizonyosságot magáról. Isten gyermekei vagyunk, de emberi életet kell élnünk. E világhoz vagyunk láncolva s világi úton kell járnunk. A hit magunkba zárva csak olyan, mint a néma

gyermek. A hit, amely hiszen Istenben, Isten tiszteletére vágyik s boldog, ha eme szomjuságát külső cselekedettel is kifejezésre juttatja. Így egyesül a vallás isteni és emberi oldala az istentiszteletben. Az ilyen istentiszteletben válik valóvá ama jézusi kíváncsóság, hogy Istent „lélekben és igazságban“ kell imádni.

A kultúrát is sokan külsőségekben keresik s összetévesztik a civilizációval. Pedig civilizáció és kultúra nem egyet jelent. Az egyik a test, a másik a lélek. Az egyik a forma, a másik a lényeg. Az egyik az eszköz, a másik a cél. Szabályos utcák, járható utak, művészi épületek, fejlett intézmények jelei a civilizációnak. Igaz, hogy van gazdasági kultúra is, de kultúrán mégis általában a lelki műveltséget értjük, amelynek fokmérője az emberi szellem fejlettsége s azok a kulturkincsek, melyeket az emberi lélek teremteni tud. Bármennyire különbözik a kettő egymástól, mégsem idegenek egyik a másikra nézve. Nincsen igaza Rousseau-nak, amikor a civilizáció ellen lázadott s sürgette a természethez való visszatérést. Fejlett civilizációban sokkal kedvezőbb talaja van a kultúrának, mint a puszta természetben. A valódi kultúra megfelelő civilizációt tételez fel. Így kultúra és civilizáció, ha nem is jelent egyet, de végső eredményben gyakorlatilag egybe olvadnak. Hamis úton jár az a civilizáció, mely a kultúrjavakat figyelmen kívül hagyja vagy azokkal szembe helyezkedik.

Ha már most az ilyen értelemben vett vallás és kultúra viszonyát vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy ez a kettő szintén elváhatlan kapcsolatban van egymással. Amíg mind a kettő, megmarad a maga hivatása körében, amíg nem keresztezik egymás útjait: addig mint hűséges fegyvertársak békésen megférnek egymás mellett. Sőt egymás céljait szolgálják. A vallás fejleszti a kultúrát s a kultúra tisztítja és nemesíti a vallást. De egyik a másikat nem helyettesítheti.

Azonban a történelem folyamán ezek a fegyvertársak mégis sokszor szembekerültek egymással s kölcsönös segítség és támogatás helyett egymás vérét szívták és erejét apasztották. Egyszer a kultúra kicsinyelte le a vallást, s máskor a vallás igyekezett bilincsekbe verni a kultúrát. Ezek a háboruszkodások mindig abból származtak, hogy tévesen értelmezték az illető korok a vallás és kultúra fogalmát s egyik túlkapásaiban a másik romlását látták. A zsidók nemzeti kultúrája halálos veszedelmet látott a Názáreti Jézus egyetemessegét hirdető vallásában, s a helyett, hogy azt a

maga jobbitására használta volna, ellenszegült s nem csak alapítóját, hanem követőit is üldözőbe vette. A görög és római kultúra a maga művészeti, filozófiai és jogi felkészültségével elnyelte a jézusi vallásnak nemes egyszerűségét s azt a maga képére és hasonlatosságára formálta. De a keresztény vallás sem volt türelme-
sebb a kultúrával szemben. M helyt a külső hatalom segítségét és támogatását megnyerte, azonnal irtóháborút indított a pogány kultúra ellen s annak minden maradványát kiirtotta. Így lett a békét, szeretetet és testvériséget hirdető Názáreti vallásából harcias és világhódításra induló kereszténység.

De, hogy ezt a harcot annál biztosabban harcolhassa, a vallás isteni oldalát figyelmen kívül hagyva, az emberit igyekezett biztosítani minden támadás ellen. A vallást a dogmák páncéljába öltöztette s a lényegről megfeledkezve, a formát tolta előtérbe. A hit, remény és szeretet vallása az egyházi érdek védelme alatt merev külsőséggé lett, melyet az örökkévalóság és változhatatlanság jellegével ruháztak fel. Az élet pedig nem ismer megállást. A haladás és fejlődés örök törvény, melyet az ember csak lassíthat, de végleg fel nem tartóztathat. Mégis a változhatatlanság vaspáncéljába öltöztetett vallás megkísérelte a lehetetlent. Meg akarta utjában állítani az életet. Ismét szembe került egymással a vallás és a kultúra. De most már egyelőre erősebbnek bizonyult a felvértezett vallás. A kultúra erős kísérleteket tett azokban a természettudományi felfedezésekben, amelyek új megvilágításba állították az eget és a földet, azokban a bölcséleti irányokban, amelyek az emberi szellem titkait leplezték le. Viszont a vallás is igyekezett magáról lerázni azokat a bilincseket, amelyek szabad mozgását megakadályozták. Mind hiába. Egymást meg nem találhatták. Börtön és máglya állotta utját a haladásnak. A közvéleményt pedig fogva tartotta az a babonás felfogás, hogy a kultúra ellensége a vallásnak s ezért a vallás érdekében a kultúra vívmányainak útjába kell állani, mert a vallási erények csak a sötétben teremnek.

De amely dolog és tanács Istentől van, azt ember fel nem tartóztathatja, ami pedig emberektől van, az önmagában megsemmisül. A tavasz ébredését feltartóztatni nem lehet. A nap enyhe sugaraira megmozdul a föld s megindul az élet. Az elnyomott sóhajlás, az elnémitott panasz, a kigunyolt igazság előbb-utóbb útát keres magának. Az elnyomatás és jogtiprás szüli a szellemi vi-

lágban is a forradalmakat. Így követelte a reformációban a vallás is, a kultúra is a maga jogait, A vallás egyelőre a pápai tekintély helyébe a Biblia tekintélyét állította s annak betűjében látta a jobb jövő biztosítékait. De lassanként az általános emberi kultúra is kivivta a maga jogait. Így a vallás és kultúra, ez a két fegyvertárs végre egymásra talált. Erőiket nem egymás ellen, hanem egymás támogatására fordíthatták. A kultúra irtotta a vallás területein fölburjázott gyomot. Megvilágosította azokat a sötét helyeket, amelyeken felburjázott a vakhit, babona, fanatizmus és a vallás többi élősdije. Lerombolta azokat a babiloni falakat, amelyek a vallás ősi igazságait fogva tartották. Eloszlatta azokat a felhőket, amelyek az evangélium napját elhomályosították. Viszont a vallás nyesegette a kultúra ferde kinövéseit. Ha a kibontakozás első lépései pusztító háborukra is vezettek, de azután lassanként kitisztult az élet vize s a vallás szelid szavaira béke, nyugalom és derű költözött a kultúra templomaiba. Vallás, tudomány, művészet és irodalom kezét fogva együttesen munkálkodott az emberiség jobb jövőjének az előkészítésén.

Azonban ez a szebb jövő egyelőre csak kegyes óhajlás maradt. A kultúra újabb meg újabb vívmányai elbizakodottá tették az embert. Azt hitte, hogy a maga tudásával az isteni mindenhatóság magaslatait is megközelítheti. A saját erejében bizva, megfeledkezett a vallás és erkölcs amaz eszményeiről, amelyek a kultúrának életet és tartalmat adnak. Hamis vágányra tért s kizárólag a tudomány segítségével akarta megjobbitani ezt a világot s megfejteni az élet minden problémáját. Ez az értelmi kultúra egy fényes világot teremtett körülöttünk. Ezt a világot a ragyogó vilanyfény árasztotta el, de terméketlen maradt. Ez a világ külsőségekben kereste az élet értelmét és célját. Nagyszerű felfedezések tettek bizonyosságot az emberi értelem erejéről, de a szív és lélek melegsége nem gazdagította ezt a kultúrát. Egyoldalú gép és technikai kultúra fejlődött ki belőle, amely nem törődött a vallás igényeivel és értékeivel. Hogy ez az irányzat minő gyümölcsöket termett, arról beszélnek a materiálizmus durva hajtásai, a szociálizmus elferdülései, beszél az a rettenetes világháború, amelynek borzalmai még ma is a lelkünkre nehezeden és beszélnek azok a vallásellenes irányzatok, amelyek időnként és helyenként felütik a fejüket.

Ma már kiábrándultunk ebből az egyoldalú és egyenetlen ha-

ladásból. Ma már beláttuk, hogy a pusztá értelmi és gépkultúra nem elégséges az ember boldogítására; hogy kell valami belső tartalom, ami a lélek megnyugtatására szolgál. Ezért ösztönszerűleg keresi a lélek azt az élő vizet, melynek üdítő cseppjei szomjuságát kielégíthetik. Ebben a lázas keresésben még sokszor eltéved. Egyik szélsőségből a másikra esik. A külső fényességből kiábrándulva, a homályt, a sötétséget keresi. Egy helyt a babonákba, más helyt a spiritizmus karjaiba téved. De előbb-utóbb meg kell találnia a helyes utat. Be kell látnia, hogy az emberi lélek összhangra vágyik. Olyan összhangra, melyben az érzelem napsütése mellett az értelem és akarat virágai nyílnak; hogy a vallásnak és kultúrának meg kell egyik a másikat találniok, mert összhangzó munkájuktól várhatjuk azt a szebb és boldogabb jövendőt, melyet olyan sóvárogva vár az emberiség.

Az unitárius vallás már elvileg kezét fogott a kultúrával akkor, amikor számolva az emberi lélek Istentől adott sajátosságával, a vallás érzelmi és értelmi oldalát egyenlő hangsúllyal kiemelte. Ha a vallást kizárólag az érzelmi alapra fektetjük, akkor semmivel sem vagyunk biztosítva az érzelmek tulzásai ellen, amilyenek a miszticizmus és fanatizmus, amelyek egyoldalú tulhajtása már a lélek betegsége s ami könnyen a kultúra rovására mehet, mivel az ilyen, tisztán az érzelmi alapon álló vallás nem számol a körülötte élő és fejlődő kultúrával s avval összetükközésbe jön.

Emez összetükközés ellen van biztosítva az unitárius vallás, amidőn a vallási érzelmeket az értelem bírálata alá helyezi. Nem zárkózik el az életvilágossága elől s ez által ajtót nyit a fejlődős és haladás örök törvénye előtt, aminek érvényét elismeri nem csupán a tudományban, művészetben, hanem a vallásban is. Így, amint fejlődik az egyetemes kultúra, úgy tisztul és nemesedik a vallás is. A kultúrával való eme lépéstartást sokszor szemére is vetették az unitárius vallásnak azok, akik a Biblia vagy a dogmák betűjéhez ragaszkodnak. De az unitáriusok még sem mondtak le az értelem jogairól s nagyobb súlyt helyeztek a kevésbé számú öntudatos hívőre, mint a vakon hívő tömegekre. Nem csak a templomot, hanem az iskolát is a vallás melegágyának tekintették. Ezért lázongott 1744-ben a kir. főkormányzók mellett szervezett kath. bizottság az unitárius iskolák ellen, amikor Mária Teréziának, az uralkodó császárnőnek és királynőnek azt a javaslatot tette, hogy az unitárius iskolákat be kell záratni, mert azokban az egyszerű embe-

reket is annyira kiművelik, hogy mindenik kész és képes a maga vallási igazságaiért sikra szállani s azokat megvédelmezni.¹ Az volt felfogásunk a múltban s az ma is, hogy a vallás nem vonhatja ki magát a kultúra általános fejlődése alól. Az Isten kijelentése nincs befejezve. Mihelyt valaki pontot teszzen az örökkévaló munkájára, azonnal elszakadt az élő Istentől. Az emberi lélek csak lépésről-lépésre haladhat minden téren örök nagy céljai felé. Csak az a vallás nézhet jogos reménnyel a jövő felé, mely nem fél a kultúra világosságától, hanem enged a fejlődés egyetemes törvényének.

Viszont az a kultúra fejlődik egészséges irányban, melynek külső fényét a vallás melegsége nemesíti és termékenyíti.

A vallásnak és kultúrának ebből az elvi kapcsolatából természetesen következett, hogy egyházunk a templom mellett az iskolákra is olyan nagy súlyt helyezett a múltban, hogy azokban, amint az említett javaslat mondja: „a földmivelő emberek is a tudományban annyira haladtak, hogy írni, olvasni, a hit felől ellenvetést támasztani s a többi parasztokkal vitatkozni és azokat gyakran a maguk véleményére téríteni képesek.“ Ugyancsak ebből a szoros kapcsolatból következik, hogy ma, sokszorosan megterhelt hiveink, erejük végső megfeszítésével is a templomok mellé kultúrházakat építenek, hogy a vallás és kultúra együttes erővel terjessze e földön istenországát.

Vári Albert.

---

¹ Gondolatok az áriánus eretnenség kiirtására. Ker. Magv. XVIII. k. 389–396. l.

Az úrvacsora.

— Keletkezése és keresztény hitéleti fontossága. —

A keresztény egyház hagyománya és tanítása szerint Jézustól eredő és általa rendelt vallásos szertartásos cselekmények élén az úrvacsora áll, amelyről már az apostoli korszakban az volt a fel fogás, hogy Jézus azt egyenesen azért szerezte és rendelte, hogy annak vételénél tanítványai megemlékezzenek róla s ezzel egyben újabb és újabb ösztönzést nyerjenek tanainak hirdetésére. A szerzetetés körülményeit az Új-testamentumi iratok közül a három szinoptikus evangélium (Márk 14. r. 22—24 v.; Máté 26. r. 26—28 v.; Luk. 22. r. 19—20 v.) és az I. Kor. 11. r. 23—26 v. írja le. A négy elbeszélésben levő apróbb különbségektől eltekintve, a szerzetetés e források szerint a Jézus halálát megelőző, a tanítványokkal együtt elfogyasztott utolsó vacsora, az ugynevezett pászkavacsora alkalmával történt. Mind a négy leírás szerint Jézus a kenyeret meglörvén, e szókat mondta: ez az én testem *τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου*, az I. Kor. 11. r. 24 v. szórendje szerint *τοῦτό μου ἐστιν τὸ σῶμα*) azt fejezván ki ezzel, hogy a széttördelt kenyér az ő testének szimboluma; a pohár felvételekor pedig azt az ő vére által való szövetség poharának nevezte, amely szövetséget egyes kéziratok, mint az Alexandriai, a Codex Bezac Új-szövetségének, *καίνη διαθήκη*-nek mondanak.

Az Új-testamentumi iratok keletkezési sorrendjét megállapító kritika szerint az úrvacsora szerzetetését leíró négy forrás közül legrégebbi az I. Kor., mely körülbelül 57 körül íródott, tehát mintegy negyedszázaddal a Jézus halála és így a benne elbeszélt esemény után. Ez a negyedszázadnyi idő épen elég volt arra, hogy az eredeti történet az annak emlékét fenntartó lelkek változó szükségleteinek megfelelő módosulást szenvedjen. Ilyen módosulásnak kell tekintenünk e mondatot: ezt az én emlékezetemre cselekedjétek (*τοῦτο ποιείτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν*). Miért? Azért, mert az ebben kifejezett gondolat lélektanilag teljesen ellenkezik